ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

από λήσταρχος ηγεμόνας

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΣ

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ
από λήσταρχος ηγεμόνας

τόμος πρώτος

ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

εκδόσεις
ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ

στη Μαρία

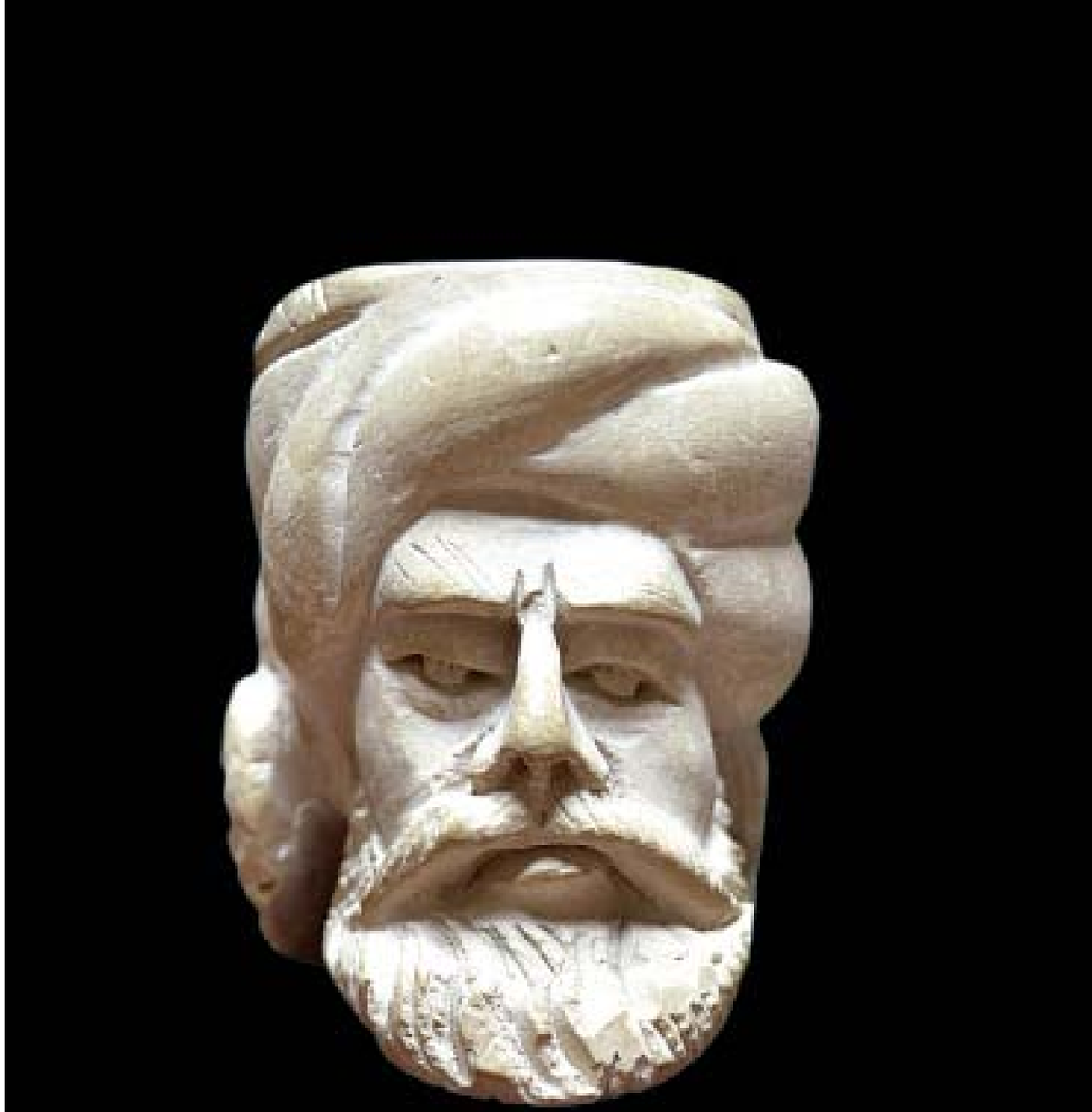

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, ξύλινη μινιατούρα (απόληξη πίπας), αχρονολόγητη (Συλλογή Πάνου Τσιλίκη , Γιάννενα)

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΛΙΜΝΗ
χαλκογραφία άγνωστου, α΄τέταρτο 19ου αι.
(Συλλογή Α. Παπασταύρου)

εκδότης
ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ
Χαντέλη & Μπάρκα - 45221 Ιωάννινα
τηλ. 26510 83338, fax: 26510 22356, www.apeirotan.com.gr

γενικός συντονισμός - οργάνωση παραγωγής
NEXTCOM Α.Ε.
Χαντέλη & Μπάρκα - 45221 Ιωάννινα
τηλ. 26510 29600, fax: 26510 22356, www.apeirotan.com.gr

καλλιτεχνική επιμέλεια - εξώφυλλο
σελιδοποίηση - στοιχειοθεσία
ΜΑΡΙΝΑ ΣΙΟΛΟΥ
NextCom - Ιωάννινα

φιλμογράφηση - εκτύπωση - βιβλιοδεσία
ΣΧΗΜΑ & ΧΡΩΜΑ - ΚΕΘΕΑ
ΒΙ.ΠΕ. - 25746 Σίνδος Θεσσαλονίκης
τηλ. 2310 797476, fax: 2310 798954, e-mail: info@schemachroma.gr

copyright 2013
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΑΠΑΣΤΑΥΡΟΣ
Ν. Δοσίου 7 - 45333 Ιωάννινα
τηλ. 26510 22295 & 6932 914777, e-mail: anpapastavros@gmail.com

“ο μοναδικός κολοσσός
που έχει ο δέκατος ένατος αιώνας
να αντιπαραθέσει στο Ναπολέοντα Βοναπάρτη
είναι ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων”

Βίκτωρ Ουγκώ, λογοτέχνης - πολιτικός, 1829

“ο Αλή Πασάς είναι το ρομαντικότερο τέρας
που γνώρισε η Ιστορία
και μια από τις ωραιότερες φρικαλεότητες
που γέννησε η φύση”

Georges Hoffman, γάλλος δημοσιογράφος, 1822

“σε ολόκληρη την επικράτειά του
οι κάτοικοι - έλληνες και τούρκοι - είναι πλουσιότεροι,
πιο χαρούμενοι, πιο ευχαριστημένοι
και λιγότερο καταπιεσμένοι,
από κάθε άλλο τμήμα της Ευρωπαϊκής Τουρκίας”

William Richard Hamilton, άγγλος διπλωμάτης, 1804

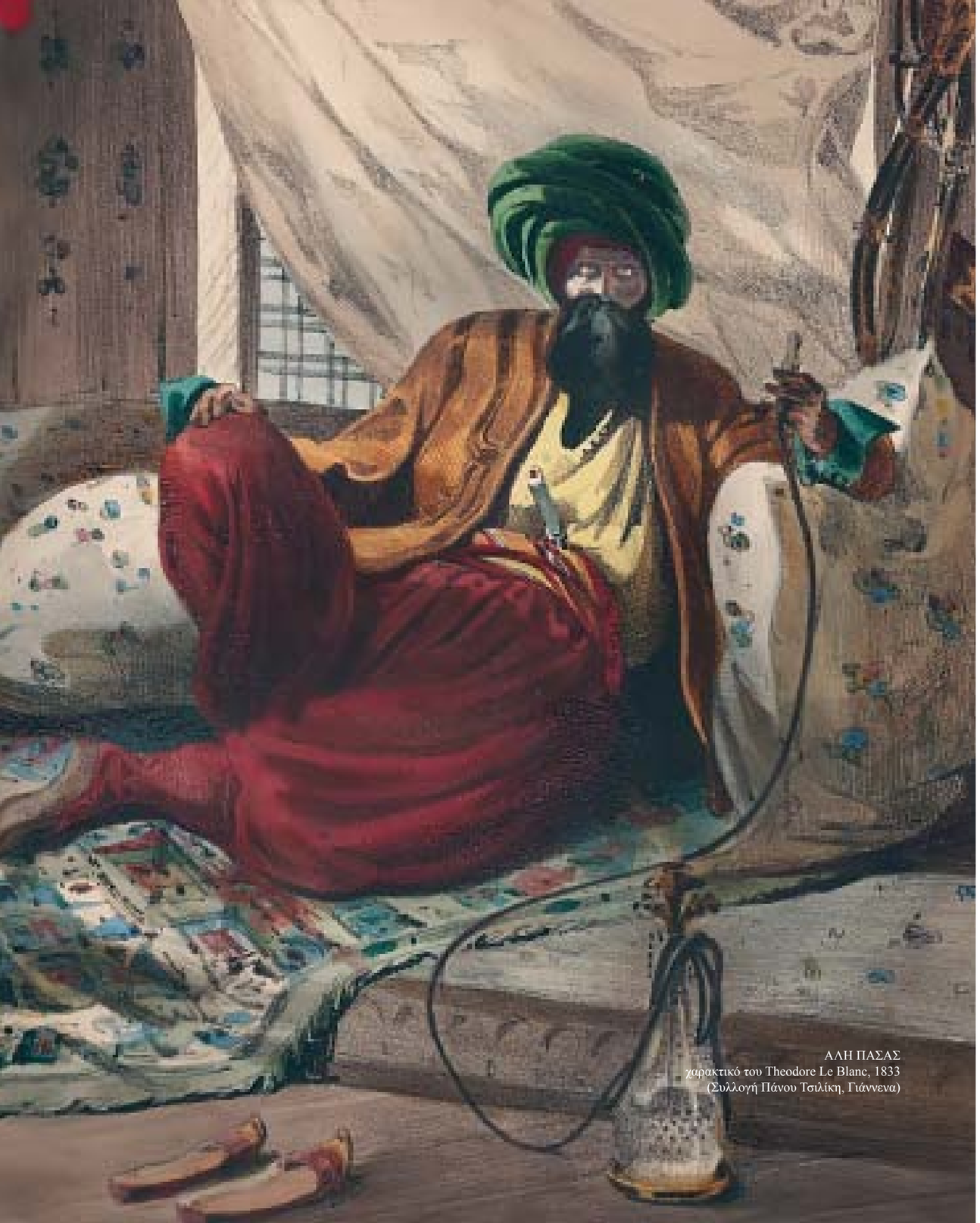

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ
χαρακτικό του Theodore Le Blanc, 1833
(Συλλογή Πάνου Τσιλίκη, Γιάννενα)

περιεχόμενα

πρώτος τόμος

προς τον αναγνώστη 13
01 ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΛΗΣΤΑΡΧΟΣ 21
02 ΠΑΣΑΣ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ 39
03 ΕΝΑ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΤΥΠΟ 61
04 Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ 101
05 Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ 131
06 ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ 167
07 ΣΟΒΑΡΑ ΚΑΙ ΕΥΤΡΑΠΕΛΑ 201
08 ΜΙΑ ΖΩΗ ΓΕΜΑΤΗ ΑΙΜΑ 227
09 ΛΟΡΔΟΣ ΜΠΑΫΡΟΝ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ 259

δεύτερος τόμος

10 ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ 13
11 ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΟΝΤΑΞΗ 53
12 Η ΠΩΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ 91
13 ΣΤΟ ΑΠΟΓΕΙΟ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ 117
14 Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ 141
15 ΤΟ ΚΥΚΝΕΙΟ ΑΣΜΑ 163
16 ΟΙ ΚΡΥΜΜΕΝΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ 189
17 ΕΝΑΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΣ ΘΡΥΛΟΣ 219
ευρετήριο ονομάτων 265
βιβλιογραφία 273

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, ζωγραφική σε γυαλί, κάλυμμα κουτιού ταμπάκου, διάμετρος 7 εκ., π.1830 (Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά, Αθήνα)

προς τον αναγνώστη

Ο Ουίνστων Τσώρτσιλ είχε πει ότι «...η Ιστορία θα είναι καλή μαζί μου, γιατί θα την γράψω ο ίδιος...». Πράγματι ο άγγλος πολιτικός έγραψε την "Ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου", όπου παρουσίασε τα πράγματα όπως αυτός ήθελε, αθωώνοντας τον εαυτό του για την γενοκτονία, κατά τον βομβαρδισμό της Δρέσδης - 30.000 άμαχοι νεκροί - που έγινε χωρίς λόγο, αφού πλέον ο πόλεμος είχε ουσιαστικά τελειώσει. Το 1953 στον "πατέρα της νίκης" η Ακαδημία της Σουηδίας απένειμε το Βραβείο Νόμπελ της λογοτεχνίας (!) επιβεβαιώνοντας την ρήση «...η Ιστορία γράφεται από τους νικητές ».

Ο Αλής Τεπελενλής, ο Πασάς των Ιωαννίνων, ο επονομαζόμενος Λέοντας της Ηπείρου, δεν μπόρεσε να κάνει το ίδιο, γιατί ούτε με το μέρος των νικητών ήταν, ούτε η μοίρα του έδωσε αυτή την ευκαιρία. Το ρόλο του αποτιμητή της πορείας και της δράσης του ανέλαβαν άλλοι. Έτσι προέκυψε πλήθος βιογραφιών του, τόσο από έλληνες, όσο και - κυρίως - από ξένους. Οι περισσότερες από αυτές είναι κατακριτικές και ελάχιστες επαινετικές, ή - έστω - αμερόληπτες. Ουσιαστικά πρόκειται για συναισθηματικού τύπου ψευτοαφηγήσεις που επικεντρώνονται σε διανθισμένες περιγραφές και - αμφίβολης εγκυρότητας - επισημάνσεις των «σκοτεινών» πλευρών της ζωής του. Αυτό που έχουν παράγει οι περισσότεροι από τους βιογράφους του αποτελεί οτιδήποτε άλλο εκτός από αξιόπιστη και εμπεριστατωμένη ιστοριογραφία.

Για το θέμα αυτό η αμερικανίδα συγγραφέας και βιογράφος του Α.Π., Κάθριν - Ελίζαμπεθ Φλέμινγκ, επισημαίνει στο έργο της "Αλή Πασάς, ο Μουσουλμάνος Βοναπάρτης" (εκδ. Οδυσσέας, μετάφρ. Βασίλης Κουρής, Αθήνα 2000) ότι: «...γενικώς τα σχετικά με τον Α.Π. κείμενα είναι εμφανώς απογυμνωμένα από κάθε σοβαρή προσπάθεια να αντιμετωπιστεί σαν κάποιος που συμμετείχε σε ένα ευρύτερων διαστάσεων ιστορικό δράμα, από εκείνο το οποίο παρουσιαζόταν αποκλειστικά - και όχι μόνο - στις ανατολίτικου ύψους φαντασιώσεις της Δύσης, [...] μιας Δύσης που διψούσε για αιμοσταγείς περιγραφές βασανιστηρίων, γαργαλιστικά στιγμιότυπα σεξουαλικής υφής, φανταστικές θηριωδίες και ανύπαρκτες συνωμοσίες. [...] Όλα αυτά φανερώνουν την απουσία μιας σοβαρής, συστηματικής και σε βάθος θεώρησης της πολιτικής πλευράς του Πασά των Ιωαννίνων και Ηγεμόνα της Ηπείρου».

Όλοι οι βιογράφοι του Α.Π. στηρίχτηκαν - κατά βάση - στα οδοιπορικά των ξένων περιηγητών που έζησαν στα Γιάννενα, για λίγο ή πολύ, την πρώτη εικοσαετία του 19ου αιώνα, όπως των Henry Holland, Ibrahim Manzour, William Martin Leake, Thomas Smart Hughes, Guillaume de Vaundoncourt, και κατά

κύριο λόγο του François Pouqueville, ο οποίος υπηρέτησε στην αυλή του Α.Π. επί δέκα ολόκληρα χρόνια (1805-1815) ως Γενικός Πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα. Αυτός είναι και η αιτία της αρνητικής εικόνας που δημιουργήθηκε για τον Α.Π. στη συνέχεια. Θέλοντας να τον εκδικηθεί για την αποτυχία του ως διπλωματικού αντιπροσώπου της βοναπαρτικής Γαλλίας, τον σκιαγραφεί μέσα από τις σελίδες των έργων του με τα μελανότερα χρώματα. Δεν έμεινε ελάττωμα, αδυναμία, αγριότητα, πάθος ή βαρβαρότητα, που να μην του αποδώσει ο γάλλος πρόξενος, που δεν ήταν καν ιστορικός, αλλά γιατρός! Στον Pouqueville βασίστηκαν όλοι οι μεταγενέστεροι.

Όλοι όσοι ασχολήθηκαν με τον Α.Π. τον είδαν ο καθένας από τη δική του οπτική γωνία. Ο Pouqueville, ο Αραβαντινός και ο Ράμφος στάθηκαν μόνο στα αρνητικά του. Ο Γ. Βαβαρέτος, ο Ι. Λυμπερόπουλος και ο μητροπολίτης Αθηναγόρας μόνον στα θετικά του. Ο ιστορικός Γιώργος Σιορόκας επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στην διπλωματία του Α.Π. και ο Δημήτριος Πατσέλης στην οικονομική του δραστηριότητα, ενώ ο Αλέξανδρος Δουμάς και οι λοιποί λογοτέχνες τον παρουσίασαν σαν μυθιστορηματικό πρόσωπο. Εγώ προσπάθησα να δω τον Πασά των Ιωαννίνων «έτσι κι' αλλιώς κι' αλλιώτικα». Με τα καλά και τα στραβά του, με τα σοβαρά και τα φαιδρά του, με τα μεγάλα του και τα μικρά του. Μέσα από αυτές τις αντιφατικότητες σχημάτισα την προσωπική μου άποψη για τον "Λέοντα της Ηπείρου". Με τα στοιχεία που παραθέτω πιθανόν να βοηθηθεί ο αναγνώστης να σχηματίσει τη δική του γνώμη, η οποία δεν είναι απαραίτητο να ταυτίζεται με τη δική μου.

Τι ήταν όμως τελικά ο Α.Π.; Νέρων, Καλιγούλας και «...ειδεχθές προϊόν του Άδη», ή φωτισμένος ηγεμόνας και πολιτικός αναμορφωτής; Ανελέητος τύραννος ή δίκαιος και προοδευτικός κυβερνήτης; Πρωτοπόρος ηγέτης ενός αναδυόμενου έθνους, ή απλώς ένας κοινός αλβανός μουσουλμάνος πασάς στα χρόνια της αποδιοργάνωσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας; Άξεστος καθυστερημένος λήσταρχος, ή διορατικός και επιδέξιος διεθνούς εμβέλειας διπλωμάτης; Ποιά από όλα αυτά χαρακτηρίζουν το Βεζύρη των Ιωαννίνων; «Ίσως όλα μαζί και άλλα πολλά ακόμη», γράφει ο ιστορικός Βασίλης Παναγιωτόπουλος, «...αφού πρόκειται για μια ιστορική προσωπικότητα, που σημάδεψε με χίλιους τρόπους την ιστορία της οθωμανικής αυτοκρατορίας, την ιστορία των ελλήνων και της σύγχρονης Ελλάδας, την ιστορία των αλβανών και της κατοπινής Αλβανίας, και - τέλος και για πάντα - την ιστορία της ευρύτερης Ηπείρου και - κυρίως - των κατοίκων της».

Η πολυτάραχη ζωή του Α.Π. είναι από μόνη της ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα. Τα έχει όλα: μεγαλείο και παρακμή, πολέμους και ειρηνικά έργα, μεγαλοσύνη και μικροπρέπεια, λεηλασίες και αγαθοεργίες, έρωτες και ίντριγκες, αντρειοσύνη και μικροψυχία. Ο ίδιος ξεπέρασε κατά πολύ τα όρια της αντιφατικότητας: πανέξυπνος αλλά και απλοϊκός, δίκαιος αλλά και ιδιοτελής, φιλάργυρος αλλά και γαλαντόμος, ατρόμητος στη μάχη αλλά και δειλός απέναντι στις βροντές και τις αστραπές, ύπουλος αλλά και μπεσαλής, μουσουλμάνος στο θρήσκευμα αλλά και κτήτορας δεκάδων χριστιανικών εκκλησιών, ακόλαστος αλλά και άτεγκτος σε θέματα δημόσιας ηθικής, έζησε δόξες και θριάμβους αλλά γνώρισε και μια πτώση εκκωφαντική.

Ας έρθουμε όμως στο βιβλίο που κρατά ο αναγνώστης στα χέρια του. Πρόθεσή μου δεν ήταν να γράψω μια τυπική βιογραφία του Α.Π., αλλά να συνθέσω ένα μωσαϊκό από τη ζωή και τη δράση του - κυρίως τη λιγότερο γνωστή. Έδωσα στο έργο μου σπονδυλωτή μορφή, ώστε το καθένα από τα δεκαεφτά κεφάλαιά του να μπορεί να διαβαστεί αυτοτελώς, χωρίς ο αναγνώστης να χρειάζεται να το συνδέσει με τα προηγούμενα. Το ίδιο ισχύει και για τα επί μέρους κείμενα τα οποία επεξηγούν τις εικόνες και αποτελούν αυτόνομα μικρά χρονικά. Το πόνημά μου δεν είναι ιστορικό μυθιστόρημα, αφού όλα όσα περιλαμβάνει - ακόμη και οι διάλογοι - προέρχονται από πρωτογενείς πηγές, και μαρτυρίες, οι οποίες κατά κανόνα αναφέρονται σχολαστικά.

Το βιβλίο αυτό θα μπορούσε, ίσως, να χαρακτηριστεί διασταλτικά και ως "αληπασάδικη πινακοθήκη", ή "ο Αλή Πασάς στην Τέχνη" δεδομένου ότι στο περιεχόμενό του κυριαρχεί - άμεσα ή έμμεσα - η εικαστική πλευρά του Α.Π., ο οποίος μαζί με τον Μάρκο Μπότσαρη, είναι τα πιο πολυζωγραφισμένα, ελληνικού ενδιαφέροντος, πρόσωπα του 19ου αιώνα. Πόσες είναι ακριβώς οι κάθε είδους απεικονίσεις του δεν είμαι σε θέση να απαντήσω, ούτε νομίζω μπορεί κανείς άλλος να το κάνει υπεύθυνα. Τη μορφή του Α.Π. και σκηνές από τη ζωή του συναντάμε όπου μπορεί να φανταστεί κανείς: σε ελαιογραφίες διάσημων ζωγράφων και σε απλοϊκά ιχνογραφήματα λαϊκών καλλιτεχνών, σε κεντήματα και τραπουλόχαρτα, σε ξυλόγλυπτα και πορσελάνες, σε χαλιά και κουτιά καπνού, σε κοσμήματα και αφίσες. Επιχείρησα το συστηματικό εντοπισμό, κατάταξη και παρουσίαση όλων αυτών, κάτι που νομίζω ότι γίνεται για πρώτη φορά. Θέλω να πιστεύω ότι λίγες από τις απεικονίσεις του Α.Π. ή των κοντινών του προσώπων μου έχουν ξεφύγει.

Ψάχνοντας διαπίστωσα, με έκπληξη ομολογώ, ότι εκτός από τα γνωστά έμμετρα θεατρικά ελληνικά έργα των Ραγκαβή, Βαλαωρίτη, Βερναρδάκη κλπ, έχουν γραφτεί με θέμα τη ζωή του πολλά ευρωπαϊκά μελοδράματα, τραγωδίες και όπερες, που παρουσιάστηκαν στις μεγαλύτερες μουσικές σκηνές του κόσμου, όπως το Ρόγιαλ Θήατερ του Λονδίνου, η Σκάλα του Μιλάνου, το θέατρο Φενίς της Βενετίας κ.ά. Θεώρησα ενδιαφέρον να παρουσιάσω τις παραστάσεις αυτές, που είναι μάλλον άγνωστες στο ευρύ ελληνικό κοινό.

Ο Α.Π. δεν συγκίνησε μόνο τους λυρικούς συνθέτες, αλλά και τους σύγχρονους έλληνες τραγουδοποιούς. Έτσι θα συναντήσει ο αναγνώστης στις επόμενες σελίδες, τον Τσιτσάνη και το Νταλάρα, το Μητροπάνο και τον Περίδη, την Καλημέρη και το Τρίφωνο. Ο Α.Π. ήταν προσφιλές θέμα και για τους έλληνες καραγκιοζοπαίχτες στα έργα των οποίων η παρουσία του είναι συνεχής. Αξίζει να αναφερθεί ότι η πρώτη παράσταση "Καραγκιόζη" στην Ελλάδα έγινε το 1809 στα Γιάννενα, από έναν εβραίο που - όπως λέγεται - είχε μετακαλέσει ο ίδιος. Όσον αφορά τη μικρή και μεγάλη οθόνη γυρίστηκαν αρκετές ταινίες με θέμα - κυρίως - τον πνιγμό της Φροσύνης, στις οποίες πρωταγωνίστησαν γνωστοί έλληνες ηθοποιοί (Ειρήνη Παππά, Διονύσης Παπαγιαννόπουλος, Ανδρέας Μπάρκουλης, Δημήτρης Παπαμιχαήλ κ.ά.).

Έχουν διασωθεί πολλά προσωπικά αντικείμενα του Α.Π., παρά τη λεηλασία που ακολούθησε τη δολοφονία του στη Νήσο της Παμβώτιδας. Έτσι στο Δημοτικό Μουσείο Ιωαννίνων, το Μουσείο Μπενάκη, το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Αθηνών, το Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης και σε ιδιωτικές συλλογές, βρίσκονται ρολόγια του, πιστόλια και σπάθες του, η περίφημη πίπα του, τα προσωπικά του ποτήρια, το θρυλικό κομπολόι του κ.ά. Ακόμη το όνομα του Α.Π. συναντάμε σε ανάγλυφες κτητορικές επιγραφές ορισμένων από τις δεκάδες χριστιανικές εκκλησίες που χτίστηκαν, είτε με δαπάνη του είτε με εντολή του, κατά τη διάρκεια της μακράς ηγεμονίας του - κάτι που επίσης δεν είναι ευρύτερα γνωστό. Επί πλέον έχει διασωθεί ένα τεράστιο μέρος από τα έγγραφα του αρχείου του και της προσωπικής του αλληλογραφίας - όλα γραμμένα στα ελληνικά - και τα οποία απόκεινται στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, στην Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών, στην Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας και σε διάφορα εκκλησιαστικά ή ιδιωτικά αρχεία.

Από την πολύχρονη ηγεμονία του Αλή Πασά διασώθηκε πλήθος από κτιριακά κατάλοιπα - πολλά μάλιστα σε εξαιρετική κατάσταση - τα οποία όμως ελάχιστοι τα συνδέουν με το όνομά του. Ποιος αλήθεια από τους θαμώνες της καφετέριας του Ιτς Καλέ, του Κάστρου των Ιωαννίνων, συνειδητοποιεί ότι απολαμβάνει το ποτό του στο κτήριο των μαγειρείων του Α.Π.; Ποιός πάλι από τους κολυμβητές της παραλίας του Παντοκράτορα στην Πρέβεζα γνωρίζει ότι το γειτονικό επιβλητικό φρούριο είναι έργο του Τεπελενλή; Πόσοι επίσης από τους τουρίστες που φωτογραφίζουν το ογκώδες κτήριο που στεγάζει τα Γενικά Αρχεία του Κράτους στο κάστρο των Ιωαννίνων ξέρουν ότι αυτό δεν είναι παρά η Σχολή Ιππικού του Α.Π.; Και ακόμα ποιος από τους ταξιδιώτες που διασχίζουν την υποθαλάσσια σήραγγα του Ακτίου έχει πληροφορηθεί ότι το όμορφο οχυρό που υπάρχει δίπλα της κτίστηκε εκ θεμελίων από τον Α.Π.; Θεώρησα λοιπόν ενδιαφέρον να περιλάβω στο Λεύκωμά μου, εκτός από χαρακτικά και πίνακες εποχής, αρκετές σύγχρονες φωτογραφίες οι οποίες απεικονίζουν την κατάσταση στην οποία βρίσκονται σήμερα μερικά - και όχι όλα - από τα αμέτρητα έργα του Α.Π. που άντεξαν στο χρόνο, καθώς και στις κατεδαφιστικές επιδόσεις των μεταγενέστερων.

Ως επίμετρο του εισαγωγικού αυτού σημειώματος καταθέτω τα εξής: Στον Α.Π. συνυπάρχουν - όπως άλλωστε σε κάθε μεγάλη ιστορική προσωπικότητα - και τα υπέρ και τα κατά. Συμψηφισμός τους ούτε μπορεί, ούτε έχει νόημα να γίνει, γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν αδόκιμο και απλοϊκό. Για τους πολλούς ο Α.Π. είναι ένας «αιμοβόρος τύραννος» και για τους λίγους ένας «προοδευτικός ηγεμόνας». Η αλήθεια πιθανόν να βρίσκεται κάπου στη μέση. Πάντως όλοι συμφωνούν ότι η αμφιλεγόμενη, αλλά σπουδαία, αυτή προσωπικότητα έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στη διάρκεια μιας ταραγμένης ιστορικά περιόδου, η οποία συμπίπτει με την αφύπνιση της ελληνικής εθνικής συνείδησης, που είχε ως κατάληξη την έκρηξη του απελευθερωτικού αγώνα του '21. Η συμβολή του στις κοσμογονικές αυτές διεργασίες ήταν - έστω και άθελά του - καταλυτική υπέρ της ελληνικής εθνικής υπόθεσης. Σε κάθε περίπτωση λοιπόν ο Α.Π. έγραψε Ιστορία, σε τέτοιο βαθμό που ο Βίκτωρ Ουγκώ τον θεώρησε ισάξιο του Ναπολέοντα, ο Γκαίτε του Μεγάλου Φρειδερίκου, ενώ ο Λόρδος Μπάυρον τον αποκάλεσε "Μουσουλμάνο Βοναπάρτη".

Κλείνοντας ας μου επιτραπεί και μια προσωπική αναφορά. Όπως είναι γνωστό στην ανατολική ακρόπολη του Κάστρου των Ιωαννίνων, το Ιτς Καλέ, βρίσκεται ο τάφος του Τεπελενλή και της πρώτης γυναίκας του Εμινέ. Μέχρι το 1945 διασωζόταν άθικτο το περίτεχνο σιδερένιο σκέπασμα του μνήματος. Όμως στο τέλος της γερμανικής κατοχής και πάνω στη σύγχυση των ημερών εκείνων, άγνωστοι αφαίρεσαν το κιγκλίδωμα! Το 2001, ως Δήμαρχος των Ιωαννίνων, τοποθέτησα στη θέση του ένα πιστότατο αντίγραφο, το οποίο κατασκεύασαν γιαννιώτες τεχνίτες, στηριζόμενοι σε παλιές φωτογραφίες.

Τέλος, εκφράζω τις πιο θερμές ευχαριστίες μου προς τους συλλέκτες, οι οποίοι μου επέτρεψαν την δημοσίευση σημαντικών αποκτημάτων των συλλογών τους (αλφαβητικώς): Άννα Δερέκα (Ιωάννινα), Γιάννης Θεοδοσιάδης - Γιαννέλης (Μυτιλήνη), Νίκος Καράμπελας (Πρέβεζα), Βασίλης Κορκολόπουλος (Αθήνα), Ντόρα Μπακογιάννη (Αθήνα), Θανάσης Νασίκας (Φραγκφούρτη), Ανδρέας Νικολάου (Αθήνα), Κωνσταντίνος Νοταράς (Αθήνα), Ζήκος Παπαζώτος (Ιωάννινα), Ρένια Παξινού (Αθήνα), Φώτης Ραπακούσης (Ιωάννινα), Πάνος Τσιλίκης (Ιωάννινα) και Ευστάθιος Φινόπουλος (Αθήνα).

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΣ

χρονολόγιο

1744 Γέννηση Αλή Πασά στο Τεπελένι (μεταξύ 1740 - 1750).

1748 Γέννηση της αδερφής του Χαϊνίτσας.

1763 Επικεφαλής ληστρικού σώματος στην Ήπειρο και Θεσσαλία. Σύλληψή του από τον Κουρτ Πασά του Βερατίου. Συγχωρείται και παραμένει στην αυλή του.

1765 Αποτυχημένο συνοικέσιο με την κόρη του Κουρτ Πασά, την Μαριέμ. Επανέρχεται στο ληστρικό επάγγελμα.

1766 Καταφεύγει στην αυλή του Καπλάν Πασά, εχθρού του Κούρτ, στο Αργυρόκαστρο. Παντρεύεται την κόρη του Εμινέ.

1768 Γέννηση του πρωτότοκου γιου του, Μουχτάρ.

1773 Γέννηση του δευτερότοκου γιου του, Βελή.

1784 Θάνατος του Κουρτ πασά. Αναλαμβάνει γενικός επόπτης (δερβέναγας) των οδών της Ρούμελης.

1785 Διορίζεται από την Υψηλή Πύλη τοπάρχης του σαντζακίου των Τρικάλων.

1788 Αναλαμβάνει πραξικοπηματικά την διοίκηση του σαντζακίου των Ιωαννίνων, κάνοντας λευκό γάμο με τη γιαννιώτισσα αρχόντισσα Ζουλέιχα.

1789 Πρώτος αποτυχημένος πόλεμος κατά του Σουλίου. Οι συγκρούσεις κρατούν τέσσερις μήνες. Υποχωρεί με μεγάλες απώλειες.

1790 Επικράτησή του επί των μπέηδων και αγάδων των βόρειων περιοχών της Αλβανίας.

1791 Εκστρατεύει στον Δούναβη, μαζί με άλλα σουλτανικά στρατεύματα, συμμετέχοντας στο ρωσοτουρκικό πόλεμο στις παραδουνάβιες περιοχές. Οι σουλιώτες - την περίοδο της απουσίας του - επιδίδονται σε ληστρικές επιδρομές στις πεδινές περιοχές του πασαλικιού των Ιωαννίνων.

1792 Δεύτερος αποτυχημένος πόλεμος κατά του Σουλίου. Σύγκρουση με τους αλβανούς τοπάρχες του Βερατίου και του Δέλβινου.

1794 Εκστρατεύει - με σουλτανική εντολή - κατά του αποστάτη της Υψηλής Πύλης. Καρά Μαχμούτ Πασά, τοπάρχη της Σκόδρας, τον οποίο και συντρίβει.

1796 Προσαρτά στην επικράτειά του το βοϊβοδιλίκι της Άρτας.

1797 Συμμετοχή του στην τουρκική εκστρατεία κατά του εξεγερμένου πασά του Βιδινίου της Βουλγαρίας, Πασβάνογλου. Οι σουλιώτες βρίσκουν - πάλι - την ευκαιρία και λεηλατούν τις περιοχές γύρω από τα Γιάννενα. Αρχίζει διπλωματική φιλία με το Ναπολέοντα.

1798 Καταλαμβάνει και καταστρέφει την Πρέβεζα, που κατείχαν οι γάλλοι. Αποτυχημένες εκστρατείες του εναντίον της Λευκάδας και της Πάργας. Διώχνει τους γάλλους από τη Βόνιτσα και το Βουθρωτό. Επεκτείνει το πασαλίκι του με την προσάρτηση της Νάουσας και της Έδεσσας. Ισοπεδώνει τα χωριά Άγιο Νικόλαο και Νίβιτσα της Χειμάρρας.

1800 Τρίτη αποτυχημένη εκστρατεία κατά του Σουλίου. Ιδρύεται η αυτόνομη Επτάνησος Πολιτεία, που περιλαμβάνει και τις ηπειρωτικές πόλεις Πάργα, Πρέβεζα, Βουθρωτό και Βόνιτσα. Γεννιέται ο τριτότοκος γιος του, Σαλήχ.

1801 Πνίγει στη λίμνη των Ιωαννίνων τις 17 γιαννιώτισσες και την Κυρά-Φροσύνη.

1802 Τέταρτη εκστρατεία κατά του Σουλίου, το οποίο τελικά συνθηκολογεί. Οι σουλιώτες εκδιώκονται από τα πατρογονικά μέρη τους.

1803 Ορίζεται από το σουλτάνο "Ρούμελη Βαλεσή" (γενικός διοικητής) της Στερεάς Ελλάδας.

1804 Εγκαθίσταται στα Γιάννενα αγγλική διπλωματική αντιπροσωπεία. Ο γιος του, Βελής, διορίζεται "Μόρα Βαλεσή" (γενικός διοικητής) της Πελοποννήσου.

1805 Προσαρτά την Πρέβεζα και τη Βόνιτσα στο κράτος του. Ο περιβόητος François Pouqueville διορίζεται γενικός πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα.

1809 Κίνημα του Βλαχάβα στη Θεσσαλία. Τον συλλαμβάνει και τον θανατώνει.

1810 Νικά και αιχμαλωτίζει το συμπέθερό του Ιμπραήμ Πασά του Βερατίου.

1811 Ο Βελή Πασάς διορίζεται τοπάρχης της Θεσσαλίας.

1812 Εκδικείται τους κατοίκους του Γαρδικιού, οι οποίοι είχαν ατιμάσει τη μάνα και την αδερφή του πριν πολλά χρόνια. Καίει το χωριό τους και εξολοθρεύει 700 Γαρδικιώτες. Το κράτος του επεκτείνεται τώρα σε ολόκληρη, σχεδόν, την Ελλάδα και την Αλβανία.

1814 Νέα αποτυχημένη εκστρατεία του κατά της Πάργας.

1815 Παντρεύεται τη Βασιλική Κίτσου Κονταξή, την περιώνυμη Κυρά-Βασιλική.

1819 Αγοράζει την Πάργα από τους άγγλους και διώχνει τους κατοίκους της.

1820 Ο σουλτάνος τον καθαιρεί και τον παύει από όλα τα αξιώματά του. Ισχυρές οθωμανικές δυνάμεις τον πολιορκούν στο κάστρο των Ιωαννίνων. Αποφασίζει να αμυνθεί με κάθε τρόπο.

1822 Μετά από πολιορκία 17 μηνών, σκοτώνεται - με δόλο - στις 5 Φεβρουαρίου 1822 από τους τούρκους στη Νήσο των Ιωαννίνων. Το κομμένο κεφάλι του στέλνεται από το νικητή Χουρσίτ στο σουλτάνο στην Κωνσταντινούπολη. Το ακέφαλο πτώμα του ενταφιάζεται στα Γιάννενα.

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΛΗΣΤΑΡΧΟΣ

τα χρόνια της νιότης

01

ΑΛΒΑΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ
υδατογραφία του Cesare Dell 'Acqua, 1860
(ιδιωτική συλλογή)

Η καταγωγή του Αλή Πασά χάνεται μέσα στα βάθη των αιώνων. Ο ίδιος απέφευγε να ομιλήσει για τους προγόνους του και ανέφερε μόνον την μάνα του. Γύρω στα 1600 ένα ασήμαντο θρησκευτικό ίδρυμα, στην Κιουτάχεια, της Μικράς Ασίας είχε μεταξύ των μελών του και έναν περιπλανώμενο τυχοδιώκτη δερβίση, τον Ναζίφ, ο οποίος ήταν εξισλαμισμένος χριστιανός. Αυτός βίασε ένα κορίτσι, αδίκημα που τιμωρείται στην οθωμανική αυτοκρατορία, με θάνατο. Έτσι έφυγε - κρυφά - από τον τόπο του και κατέληξε στα βαλκάνια, αλήτης και επαίτης, ώσπου κατέφυγε στο Τεπελένι, όπου και αποφάσισε να μείνει. Γρήγορα οργανώθηκε και δημιούργησε μιάν συμμορία ένοπλων που λεηλατούσε τα φτωχά χωριά της περιοχής. Οι ντόπιοι όμως τον ήθελαν, σαν διερμηνέα, επειδή μιλούσε και τη γλώσσα τους και την τουρκική. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εξοικειωθούν μαζί του, να τον δεχτούν στην κοινωνία τους και τελικώς να τον παντρέψουν με μια, ευγενικής καταγωγής, κοπέλα της περιοχής τους.

ΑΛΒΑΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ
Amedeo Preziosi, 1850

Ο Ναζίφ απέκτησε έναν γιο, τον Χουσεΐν, που παντρεύτηκε την κόρη ενός πλούσιου "μπέη", η οποία, επειδή ήταν κουτσή, δεν μπορούσε να βρει γαμπρό. Στη ζωή έφερε ένα αγόρι, που το έβγαλε Μουσταφά, και ο οποίος απέκτησε τον βαθμό του "μπέη". Όπως ο πατέρας του και ο παππούς του, έκανε τον διερμηνέα, στο Τεπελένι. Τα κατάφερε θαυμάσια και έγινε πρόσωπο με υπόληψη - ο πρώτος μετά τον άρχοντα της περιοχής. Πεθαίνοντας άφησε έναν γιο και δυο εγγόνια, το πρωτότοκο από τα οποία, ο Μουχτάρ, δεν ήταν άλλος από τον παππού του μετέπειτα Βεζύρη των Ιωαννίνων. Αυτός μπήκε στην υπηρεσία του σουλτάνου και πήρε μέρος, στα 1716 - στην πολιορκία της Κέρκυρας - από τους οθωμανούς. Πιάστηκε αιχμάλωτος και κρεμάστηκε από τους βενετσάνους υπερασπιστές του νησιού, υπό τον ναύαρχο Johann Schulenburg. Με τον θάνατό του, στον πόλεμο εναντίον των «...άπιστων», ο παππούς πήρε τον τίτλο "μάρτυρας της πίστης".

Ο Μουχτάρ είχε τρεις γιους, ο μικρότερος από τους οποίους, Βελής - που ήταν νόθος - είναι ο πατέρας του Αλή Πασά. Αυτός εκδιώχτηκε από τους δύο αδερφούς του και έτσι αναγκάστηκε να βγει στα βουνά και να ακολουθήσει το πατροπαράδοτο... "επάγγελμα" του... ζωοκλέφτη. Όταν, μετά από αρκετά χρόνια, έγινε πλούσιος και ισχυρός γύρισε στο Τεπελένι και εκδικήθηκε τους δύο αδερφούς του, καίγοντάς τους ζωντανούς - μέσα σε μια καλύβα. Ο κύκλος του αίματος της φοβερής οικογένειας είχε αρχίσει. Κληρονομώντας ο Βελής την περιουσία τους, κατάφερε να ονομαστεί "πρώτος αγάς" του Τε-

Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΑΛΗ
άγνωστου, 19ος αι.

ΑΛΒΑΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ
Amedeo Preziosi, π.1850

ΜΙΑ ΑΛΒΑΝΙΔΑ
François Delpech, 1810

πελενίου. Επειδή όμως η μητέρα των άλλων δύο νόμιμων, παιδιών του, δεν καταγότανε από μεγάλη οικογένεια, κατάφερε να παντρευτεί - σε δεύτερο γάμο - την περίφημη Χάμκω (ή Χάνκω), κόρη του ισχυρού μπέη της Κόνιτσας, του Ζεϊνέλ. Ήταν η μόνη επιτυχία στην ασήμαντη ζωή του. Έτσι, ο Βελής, συνδέθηκε με μερικές από τις πρώτες οικογένειες της αρβανιτιάς και με εξέχοντα πρόσωπα, όπως τον Κούρτ Πασά του Μπερατιού, ο οποίος ήταν συγγενής της νέας γυναίκας του. Όμως τελικά δεν πέτυχε στους στόχους του - γιατί ήταν ανίκανος και μαλθακός και έτσι όχι μόνο δεν μπόρεσε να κρατήσει την περιουσία που κληρονόμησε, αλλά πέθανε πάμπτωχος το έτος 1753, σε ηλικία 53 ετών.

Με την Χάμκω απέκτησε δύο παιδιά, τον Αλή το 1744 - μάλλον - και τη Χαϊνίτσα, το 1748. Όταν πέθανε, ο πρώτος ήταν εννέα χρόνων, και η δεύτερη πέντε. «Όταν πέθανε ο πατέρας μου», συνήθιζε να λέει αρκετά χρόνια αργότερα ο Αλής, «...δεν μου άφησε τίποτε άλλο, παρά μιάν άθλια τρύπα, λίγα χωράφια, εξήντα παράδες και ένα τουφέκι». Στα δέκα του χρόνια ήταν πλέον ανυπότακτος. Από την παιδική του ακόμη ηλικία έδειξε όχι μόνον μεγάλη ανησυχία και ενεργετικότητα, αλλά και - επίσης - κάποιο είδος νευρικής ευαισθησίας, ασυνήθιστη για τους αρβανίτες. Πάντοτε επιδίωκε να φεύγει από το πατρικό του σπίτι, και να περιπλανιέται στα βουνά και στα δάση. Παρόλο που ο πατέρας του είχε προσλάβει ένα δάσκαλο για να του μάθει γράμματα, αυτός έτρεχε συνεχώς έξω και έμαθε να διαβάζει παρά μόνον αφού πιέστηκε από τη μάνα του. Ο θρύλος λέει οτι φοίτησε για λίγο και στο Ελληνικό Σχολείο της Βήσσιανης του Πωγωνίου των Ιωαννίνων.

Μετά τον θάνατο του Βελή, η Χάμκω ανέλαβε η ίδια (!) την αρχηγία της φαμίλιας. Πήρε τα άρματα και συγκρότησε συμμορία, ξαναμάζεψε τους ένοπλους του μακαρίτη άντρα της και βγήκε στα βουνά, όπου μοιραζόταν μαζί τους τους κινδύνους και τις δοκιμασίες, μαχόταν και λήστευε πρώτη και καλύτερη. Συγχρόνως, αδίστακτη όπως ήταν, προκειμένου να προστατέψει τα συμφέροντα των δικών της παιδιών δολοφόνησε, με δηλητήριο, τα δυο αγόρια του πρώτου γάμου του άντρα της. Μαζί της είχε τον μικρό Αλή ο οποίος και έδειξε ιδιαίτερη ικανότητα, στο να κλέβει πρόβατα και γίδια, ενώ άρχισε να οργανώνει και ληστρικές επιδρομές στα γειτονικά χωριά.

Στα δεκαοχτώ του χρόνια ο Αλής άρχισε την επίσημη ληστρική σταδιοδρομία του. Βγήκε στο κλαρί, με προτροπή της μάνας του, η οποία ήξερε ότι η

ΖΕΥΓΑΡΙ ΑΛΒΑΝΩΝ
Theodore Valerio, 1887

ΑΛΒΑΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ
Jean - Baptiste van Mour, 1737

ΑΛΒΑΝΟΣ ΒΟΣΚΟΣ
Jean - Baptiste van Mour, 1737

ΑΛΒΑΝΟΙ
Filippo Delfino, μέσα 19ου αι.

ΑΛΒΑΝΙΔΑ ΚΟΡΗ
Edward Lear, 1849

ανάδειξη στη στρατιωτική ιεραρχία της οθωμανικής αυτοκρατορίας περνούσε μέσα από την παρανομία. Ανίσχυρη η Πύλη να υποτάξει τους ποικιλόνυμους αντάρτες αναγκαζόταν συχνά να συμβιβάζεται, και να παραχωρεί προνόμια και αξιώματα στους λήσταρχους, για να τους έχει στην υπηρεσία της. Ο νεαρός Αλής - με την ένοπλη συμμορία του - έγινε γρήγορα ο φόβος και ο τρόμος - σε ολόκληρη την αρβανιτιά και, κυρίως, την Ήπειρο και τη Θεσσαλία, ακόμη και την Εύβοια. Έπεφτε με λύσσα επάνω στα ανυπεράσπιστα χωριά, και εσκότωνε οποιονδήποτε τολμούσε να του αντισταθεί, ενώ χτυπούσε αδιάκριτα χριστιανούς και οθωμανούς. Το όνομά του αρχίζει να περιβάλλεται με μυθική διάσταση. Οι κοτζαμπάσηδες δεν τολμούσαν να τον αντιμετωπίσουν.

Τότε αποφάσισε να επέμβει ο πανίσχυρος Κούρτ Πασάς του Μπερατιού, που ήταν ο επικεφαλής όλης της αστυνομίας της δυτικής Αλβανίας, της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Πελοποννήσου (Κούρτ σημαίνει "λύκος" στα τουρκικά και πήρε το όνομα αυτό για την τόλμη και την πολεμική του επιδεξιότητα). Τα σχέδια του Κουρτ Πασά επέτυχαν. Άπειρος από πολεμικές επιχειρήσεις ο Αλής έπεσε εύκολα στις παγίδες που του έστησε ο πολυμήχανος αντίπαλος και γρήγορα αυτός και η συμμορία του βρέθηκαν αχμάλωτοι στα μπουντρούμια του Μπερατιού. Όλοι οι σύντροφοι του Αλή κρεμάστηκαν. Ο "Λύκος" τον άφησε τελευταίο. Όταν όμως τον είδε - από κοντά - εντυπωσιάστηκε από τα πλούσια ξανθά μαλλιά του, τα γεμάτα σπιρτάδα μάτια του, το διάφανο δέρμα του και τις εύστοχες απαντήσεις του. Ο Αλής ήταν τότε μόλις 24 χρόνων. Έτσι αντί να τον εκτελέσει σκέφτηκε να τον κάνει γαμπρό του και να τον παντρέψει με την κόρη του - την πανέμορφη Μαριέμ. Άλλωστε η μάνα του είχε και μακρινή συγγένεια με τον Κούρτ - Πασά και τον προώθησε, με τον τρόπο της.

Ο Αλής ενθουσιάστηκε με την πρόταση. Όμως, για κακή του τύχη, την κρίσιμη ημέρα εμφανίστηκε στο σεράι ο πάμπλουτος και γοητευτικός Ιμπραήμ Πασάς, της Αυλώνας, και εξήτησε και αυτός τη Μαριέμ. Ο Λύκος προτίμησε να τη δώσει σε έναν άντρα καλύτερης καταγωγής - όπως ήταν ο Ιμπραήμ. Ο Αλής πληγώθηκε αφάνταστα και καταλήφτηκε από ένα τόσο σκληρό μίσος προς τον Ιμπραήμ που κράτησε για όλη του τη ζωή. Φαρμακωμένος έφυγε από το Βεράτι ντυμένος με ρούχα ζητιάνου, συγκρότησε νέα συμμορία στα βουνά και επανέλαβε με μεγαλύτερη ορμή και απίστευτη ωμότητα τις επιδρομές και τις αρπαγές, παίρνοντας έτσι την εκδίκησή του εναντίον του Κούρτ - Πασά που τον είχε απορρίψει ως γαμπρό του, για την κόρη του Μαριάμ.

ΕΝΟΠΛΟΣ ΑΛΒΑΝΟΣ
Thomas Wagemann, 1818

Όταν ξανάρχισε τις τρομερές του ληστρικές επιχειρήσεις, ο πασάς του Μπερατιού εξαγριώθηκε και δεν τον άφησε σε χλωρό κλαρί. Είχε απηυδήσει από τη συμπεριφορά του και έστειλε ισχυρές δυνάμεις να τον εξοντώσουν. Τότε ο Αλής ζήτησε καταφύγιο στο Αργυρόκαστρο, όπου είχε την έδρα του ο Καπλάν Πασάς του Δέλβινου, ορκισμένος αντίπαλος του Κουρτ-Λύκου. Εκείνος όχι μόνο τον δέχτηκε με ανοιχτές αγκά-

ΑΛΒΑΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ
Jean - Léon Gérôme, 1880

ΑΡΝΑΟΥΤΗΣ ΣΑΛΕΠΤΖΗΣ
B. Tatikian, 1828

λες αλλά τον έκανε γαμπρό του, δίνοντάς του για γυναίκα την κόρη του Εμινέ, που ήταν γνωστή με το "γλυκόηχο" όνομα Ούλ Γκιουλσούμ. Ο γάμος έγινε στο Αργυρόκαστρο το 1768 με μεγάλη λαμπρότητα. Ο Αλής ήταν 25 χρόνων.

Όμως το διαστροφικό μυαλό του δούλευε σατανικά. Έτσι σύντομα κατηγόρησε ψεύτικα και κρυφά τον πεθερό και ευεργέτη του, στην Υψηλή Πύλη, ότι δήθεν είχε πάρει μέρος στην επανάσταση της Χειμάρρας, που είχε συγκλονίσει εκείνη την εποχή την περιοχή αυτή της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η καταγγελία έγινε πιστευτή, και ο Καπλάν αποκεφαλίστηκε! Ο νεαρός Αλής περίμενε την ανταμοιβή του, όμως απογοητεύτηκε. Πασάς του Δέλβινου τοποθετήθηκε ο πρωτότοκος γιος του Καπλάν, ο Αλήμπεης, που ήταν ήδη συγχρόνως γαμπρός και κουνιάδος του, αφού είχε παντρευτεί την αδερφή του Χαϊνίτσα, μετά από συνοικέσιο που έκανε ο ίδιος! Μάλιστα με τη Χαϊνίτσα είχε ήδη αποκτήσει και δυο παιδιά, τον Ελμάζ και τη Χασμιέ, ανίψια του Αλή. Ο πανούργος γιος της Χάμκως κατάφερε να κάνει όργανό του το 16χρονο αδερφό του Αλήμπεη, Σουλεϊμάν, τον οποίο έπεισε να τον δολοφονήσει, αφού προηγουμένως δεν πέτυχε να πείσει την Χαϊνίτσα να δηλητηριάσει τον άντρα της. Και το αποκορύφωμα ήταν ότι την πάντρεψε τελικά με τον δολοφόνο του συζύγου της, που ήταν και... κουνιάδος της!

ΜΙΑ ΑΛΒΑΝΙΔΑ
Charles Gleyre, π. 1840

Πάντως η έλλειψη γραπτών μαρτυριών για την παιδική και εφηβική ηλικία του Αλή, δεν επιτρέπει καμμιά βεβαιότητα αναφορικά με τα πρώτα είκοσι περίπου χρόνια της πορείας του. Η χρησιμότητα κάθε προσπάθειας να συνδυαστούν οι ποικίλες αφηγήσεις πάνω στη νεανική του ζωή - και αυτές υπεραρθονούν - σε μια ιστορία, με συνέπεια και συνοχή, ακυρώνεται από τις σφοδρές αντιθέσεις, τις ασυμφωνίες και τις αντιφάσεις. Ο περιηγητής T.S. Hughes, που κατέβαλε ιδιαίτερο κόπο και φροντίδα να ανασυνθέσει τα γεγονότα γράφει: «Το πρώτο μέρος αυτής της άγριας και ρομαντικής ιστορίας δεν ημπορεί ποτέ να περιγραφεί - με ακρίβεια και αυθεντία - εφ' όσον στηρίζεται, σχεδόν εντελώς, επάνω σε προφορικές παραδόσεις και διηγήσεις, οι οποίες έχουν περισυλλεχτεί έπειτα από μεγάλη μεσολάβηση χρόνου. Αν και έχω μελετήσει - προσεκτικά - περίπου πενήντα τέτοιες αφηγήσεις, εν τούτοις ποτέ δε συνάντησα δυο που να συμφωνούν μεταξύ τους, ούτε στην σχέση των διαφόρων γεγονότων, ούτε στην ανάπτυξη των δεδομένων».

ΑΛΒΑΝΟΣ ΜΕ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΣΤΟΛΗ
B.Tatikian, 1828

Είναι όμως φανερό ότι, παρόλο, που η γενεαλογία του Πασά υποτιμάται και απαξιώνεται - αρκετές φορές - από τους βιογράφους του, εντούτοις φαίνεται ότι αποτελούσε μέλος της "ανώτερης" σειράς της μουσουλμανικής αριστοκρατίας της Αλβανίας, γιατί ο πατέρας του και ο θείος του ήταν όχι μόνο πασάδες, αλλά χρημάτισαν και επαρχιακοί διοικητές. Σε ένα υπόμνημα, του 1783, του Γεωργίου Δημητρίου, πρώην προεστού του Αργυροκάστρου, προορισμένο για την Αυλή των Αψβούργων, ο Αλής χαρακτηρίζεται σαν «...καταγόμενος από την πλέον αρχοντική γενιά των τόσκηδων και μια από τις πρώτες οικογένειες της Ηπείρου». Άλλωστε και η μητέρα του Χάμκω, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ήταν από μεγάλο τζάκι της Κόνιτσας.

ΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΗΣ ΧΑΜΚΩΣ ΣΤΗΝ ΚΟΝΙΤΣΑ
φωτογραφία, 2012

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, λιθογραφία του Gottfried Engelmann, πριν το 1839 (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα)

ΝΕΑΡΟΣ ΕΚΛΕΒΕ ΓΙΔΟΠΡΟΒΑΤΑ

Από τα 14 χρόνια του, οργάνωνε ληστείες, άρπαζε πρόβατα και κατσίκια και λεηλατούσε ολόκληρα χωριά. Στο χέρι του κρατούσε, πάντοτε, ένα τσεκούρι (Αλής - Τσεκούρας ήταν το παρατσούκλι του, εκείνη την εποχή). Οι επιδρομές του - κατά κανόνα - ήταν πάντοτε επιτυχείς. Υπήρξε ένας από τους καλύτερους καβαλάρηδες, τους ταχύτερους δρομείς και από τους ικανότερους σκοπευτές. Μόνον για μια φορά συνάντησε σθεναρή αντίσταση και αναγκάστηκε να επιστρέψει σπίτι του άπραγος και απελπισμένος. Τότε η μητέρα του μάνιασε και του είπε «...καλύτερα θα ήταν να πάρεις μια ρόκα και να... γνέθεις, παρά να ασχολείσαι με τα όπλα και η θέση σου είναι στο... χαρέμι και όχι στα βουνά!» Στο "επάγγελμά" του επέδειξε ενεργετικότητα, επιμονή, ασυνειδησία, και σκληρότητα.

Η ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΑΕΤΩΝ

ΑΛΒΑΝΟΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ
λιθογραφία του Forbes Mac Bean, 1854 (Συλλογή Α. Παπασταύρου)

Ο Αλή Πασάς γεννήθηκε σε τόπο άγριο και φτωχό, την Αλβανία, την "Χώρα των Αετών". Το αφιλόξενο και σκληρό περιβάλλον έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Η Αλβανία την εποχή εκείνη - μέσα 18ου αιώνα - ήταν μια τυπική επαρχία της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, το 1453, διατήρησε μια ανεξάρτητη και αυτόνομη φυσιογνωμία κάτω από το σκήπτρο του χριστιανού ηγεμόνα της Γεωργίου Καστριώτη - Σκεντέρμπεη (1405-1468), ο οποίος απέκρουσε επιτυχώς τις τουρκικές επιθέσεις. Μετά το θάνατό του οι τούρκοι επιβλήθηκαν και την ενσωμάτωσαν το 1478. Μέχρι τότε οι κάτοικοί της ήταν χριστιανοί, λίγο - λίγο όμως άρχισαν να ασπάζονται τον ισλαμισμό, για να αποφύγουν την υποχρεωτική στρατολόγηση και να απολαμβάνουν τα φορολογικά - τουλάχιστον - πλεονεκτήματα του μουσουλμανικού πληθυσμού. Παράλληλα άρχισαν να μετακινούνται συνεχώς προς άλλες περιοχές, ακόμη και τα ελληνικά νησιά, για μόνιμη εγκατάσταση.

Το 1820 ο ιστορικός George Finlay έκανε μια έρευνα και διαπίστωσε ότι οι αλβανοί είχαν εποικήσει μεγάλο μέρος της Ελλάδας: «Αλβανοί κατέχουν ολοσχερώς το μεγαλύτερο μέρος της Βοιωτίας, το νότιο της Άνδρου, όλη τη Σαλαμίνα, και μέρος της Αίγινας. Στην Πελοπόννησο είναι πολυάριθμοι. Κατέχουν ολόκληρη την Κορινθία και Αργολίδα, καθώς και τμήματα της Αρκαδίας και Αχαΐας. Η αξιολογότερη μερίδα του αλβανικού πληθυσμού στην Ελλάδα είναι οι 20.000 κάτοικοι της Ύδρας και οι εμποροπλοίαρχοι του Πόρου και του Κρανιδίου. Επιφανέστερος όλων ο Λάζαρος Κουντουριώτης».

Οι αλβανοί αυτοαποκαλούνταν σκιπετάρηδες, ενώ οι τούρκοι τους έλεγαν αρναούτηδες, οι έλληνες αρβανίτες, οι σλάβοι αρμπανάς και οι γκέγκηδες αρμπιναίους. Μισούσαν και περιφρονούσαν - όσο τίποτε άλλο - τους τούρκους. Με τους έλληνες ζούσανε αρμονικά. Η θρησκεία τους ουδεμία επίδραση είχε στους περισσότερους. Θεός τους ήταν ο χρυσός και τα λάφυρα. Η φιλαργυρία τους ατελείωτη. Για τα χρήματα και μόνο ήταν πρόθυμοι να υπηρετήσουν οποιονδήποτε. Οι γαιοκτήμονες ήταν καπεταναίοι και αρχηγοί, ενώ οι της κατώτερης τάξης αγρότες, κτηνοτρόφοι και ληστές. Όλοι όμως θεωρούσαν δικαίωμά τους να οπλοφορούν, ενώ οι φυλές μεταξύ τους βρίσκονταν σε ατέλειωτες εχθροπραξίες, σε πείσμα της εξουσίας των τοπικών πασάδων και της κυριαρχίας του σουλτάνου. Οι αλβανοί είναι ο μοναδικός λαός ο οποίος έχει φυλετική συγγένεια και κοινή καταγωγή με τους έλληνες.

ΠΕΡΙ ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΑΣ

ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΟΦΟΡΟΣ ΑΛΒΑΝΟΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
χαλκογραφία του Joseph Cartwright, 1822 (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα)

Οι αλβανοί φορούσαν τη φουστανέλα - όπως και οι άλλοι λαοί των βόρειων βαλκανίων - αιώνες πριν αυτή καθιερωθεί σαν εθνική στολή των ελλήνων. Ήδη σε έγγραφο του 1355, πιστοποιείται η ύπαρξή της στην Αρβανιτιά, ενώ η ονομασία της προέρχεται από το ιταλικό fustagno. Στην Ελλάδα εμφανίστηκε με την ομαδική αρβανίτικη μετανάστευση του 16ου και 17ου αιώνα. Οι υδραίοι - αρβανίτες Κουντουριώτηδες την έκαναν μόδα στο Μοριά, ενώ η Ρούμελη είχε προηγηθεί. Στα Γιάννενα του Αλή όλοι οι αρματωλοί του - έλληνες και αρβανίτες - και οι γιοι του φορούσαν φουστανέλα, ενώ ο ίδιος όχι. Στην Ελλάδα η φουστανέλα καθιερώθηκε ως επίσημη εθνική ενδυμασία μόλις το έτος 1834 από το βασιλιά Όθωνα.

Στην προεπαναστατική Ελλάδα η φουστανέλα δεν είχε οποιαδήποτε σχέση με το ρομαντικό λευκό ένδυμα, που η ελληνική λαϊκή παράδοση δημιούργησε. Ο περιηγητής W. M. Leake σημειώνει το 1810 στα Γιάννενα: «Η αρβανίτικη αυτή φορεσιά είναι όμορφη μόνον όταν είναι καινούργια και καθαρή. Οι αξιωματικοί του Αλή ξεχωρίζουν από τους στρατιώτες από τις καθαρότερες φουστανέλες. Οι τελευταίοι την αφήνουν λερωμένη ώσπου να λειώσει επάνω τους. Είναι εντελώς βρώμικη και λιγδιασμένη με χοιρινό λίπος, για να είναι αδιάβροχη. Χρησιμοποιούν τις δίπλες της σαν προσόψι, μαντήλι και πατσαβούρα για να καθαρίζουν το σώμα, τα όπλα και τα μαχαίρια τους. Υπάρχουν φουστανέλες ακόμη και με 500 δίπλες, που για να γίνουν χρειάζονται ολόκληρο τόπι υφάσματος».

Κάτω από τη φουστανέλα οι έλληνες τσολιάδες (τσολιάς σήμαινε αυτός που φοράει τσόλια, δηλ. κουρέλια) δεν φορούσαν εσώρουχο - σε αντίθεση με τους αρβανίτες. Είναι γνωστό το επεισόδιο του Καραϊσκάκη με τον Αλή. Σε κάποια γιορτή στα Γιάννενα, σέρνοντας πρώτος το χορό, την στιγμή που έφερε γύρους άθελά του η φουστανέλα του ξεσκέπασε τα απόκρυφα μέρη του. Ο παριστάμενος γιος του Βεζύρη, ο Μουχτάρ, που θεώρησε προσβλητικό το κάμωμα του "γύφτου" - όπως έλεγαν τον Καραϊσκάσκη για τη μαυρίλα του - παραπονέθηκε στον πατέρα του. Όταν αυτός έκραξε τον Καραϊσκάσκη να απολογηθεί, εκείνος για να αποδείξει ότι ήταν συμπτωματικό ξανάκανε το κάμωμα μπροστά στον αφέντη του. Γελώντας ο Αλής του τη χάρισε, αφού στάθηκε και ο ίδιος μάρτυρας των αποκαλύψεων της φουστανέλας του Καραϊσκάσκη, ο οποίος όμως είχε στις μάχες μαζί του ένα "παλιόβρακο", γνωστό με το όνομα "Κατερίνα", το οποίο υποχρέωνε να φοράνε όσοι από τους άντρες του έδειχναν φόβο και δειλία στον πόλεμο.

ΧΑΜΚΩ, Η ΘΗΡΙΩΔΗΣ ΜΑΝΑ

Η μητέρα του Χάμκω (Esmihan Hanim στα αλβανικά), ήταν η κόρη του ισχυρού τοπικού μπέη της Κόνιτσας, Ζεϊνέλ-Μπέη. Έχουν γραφτεί πολλά για αυτήν. Όλοι συμφωνούν ότι επρόκειτο για ισχυρή προσωπικότητα. Στα νιάτα της λέγεται ότι ήταν πολύ όμορφη. Τα ανοιχτόχρωμα μαλλιά της και τα γαλάζια μάτια της - που κληρονόμησε και στον Αλή - έκαναν πολλές αντρικές καρδιές να κτυπήσουν, αυτή όμως προτίμησε για εραστή της ένα γεροδεμένο χριστιανό αρβανίτη, τον Τσαούς Πρίφτη, τον οποίο σπίτωσε στην οικογενειακή της στέγη, αδιαφορώντας για την παρουσία του συζύγου της, τον οποίο καθόλου δεν υπολόγιζε. Μετά από το θάνατο του τελευταίου, και αφού δηλητηρίασε τα δύο παιδιά του από τον πρώτο του γάμο, ανέλαβε τα ηνία της οικογένειας. Από μικρή έμαθε να ιππεύει και να χειρίζεται τα όπλα. Οργάνωσε δικό της σώμα κλεφτών και έγινε ο φόβος και ο τρόμος των χωριών του Τεπελενίου. Την είπαν μοχθηρή, ακόλαστη, δόλια, θηριώδη, πλεονέκτρια και πόρνη. Ήταν αυτή που έπλασε τον Αλή σαν τον μελλοντικό σατράπη, όντας σκληρή και απαιτητική απέναντί του. Απείθαρχη και περήφανη πέταξε το φερετζέ και πήρε το τουφέκι. Η Χάμκω πέθανε στο σεράι της στο Τεπελένι το 1792 σε ηλικία 67 ετών, πιθανόν από καρκίνο της μήτρας. Ο Pouqueville γράφει ότι άφησε ιδιόχειρη διαθήκη στα ελληνικά, όμως κάτι τέτοιο ουδέποτε πιστοποιήθηκε ιστορικά.

Ορισμένοι την παρομοιάζουν με την Ολυμπιάδα, την ηπειρώτισσα μητέρα του Αλέξανδρου - σε ό,τι αφορά τη σκληρότητα, την εκδικητικότητα, τη φιλοδοξία και τη δολοπλοκία. Όμως υπάρχει και η άλλη πλευρά, που την παρουσιάζει εντελώς διαφορετική. Ο κονιτσιώτης ιστορικός συγγραφέας Γιάννης Λυμπερόπουλος υποστηρίζει ότι «...την διέκριναν η αγάπη προς τον απλό λαό, χριστιανικό ή μουσουλμανικό, ο σεβασμός προς την χριστιανική θρησκεία, η μεγάλη αναγνώριση της παιδευτικής αξίας της ελληνικής γλώσσας, η εκτίμησή της προς τις δυνατότητες που είχαν οι έλληνες, το μίσος προς τους τοπικούς αγάδες και μπέηδες που λυμαίνονταν τα χωριά κλπ». Και εδώ ισχύει ότι και για τα πρώτα χρόνια του Αλή. Όλα προέρχονται από αφηγήσεις, γιατί κανείς δεν ασχολήθηκε μαζί της, όσο αυτή ζούσε.

Η ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΑΝΑΘΕΤΕΙ
ΤΗΝ ΑΡΧΗΓΙΑ ΤΩΝ ΛΗΣΤΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟ ΓΙΟ ΤΗΣ
λιθογραφία του William Davenport, 1823
(Συλλογή Α.Παπασταύρου)

ΧΑΪΝΙΤΣΑ,
Η ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΑΔΕΡΦΗ

Ο Αλή Πασάς είχε μόνο μια αδερφή, τη Χαϊνίτσα (ή και Σαχνισά), που την περνούσε τέσσερα χρόνια. Οι δυο τους έμοιαζαν τόσο στη σωματική εμφάνιση, όσο και στα ψυχικά χαρακτηριστικά. Η Χαϊνίτσα διέθετε σπάνια ευφυΐα, ήταν σατραπική και αιμοβόρος αλλά και πολύ περήφανη και εγωίστρια. Ήταν άγρια και αδίστακτη, σαν τη μάνα της. Συζητούσε με τον αδερφό της για τα προβλήματά του και του πρότεινε πάντοτε λύσεις. Αυτός κάποτε της είπε αστειευόμενος: «Εσύ Σαχνισά αν ήσουνα άντρας θα με ξεπερνούσες...». Σε ηλικία 20 ετών την πάντρεψαν με τον Αλή Μπέη, από τον οποίο απέκτησε τον Ελμάζ και την Χασμιέ. Μετά τη δολοφονία του από τον αδερφό του Σουλεϊμάν παντρεύτηκε το δεύτερο και γέννησε μαζί του τον Αδέμ και δυο κόρες.

Ο πρωτότοκος Ελμάζ στα 1805 - σε ηλικία 30 ετών - ανέλαβε κυβερνήτης των Τρικάλων, λίγο καιρό όμως μετά την ανάληψη των καθηκόντων του προσβλήθηκε από ευλογιά και απεβίωσε. Η Χαϊνίτσα επειδή θεώρησε ότι ο θάνατος του γιού της οφειλόταν σε λάθη και αμέλεια του γιατρού, διέταξε τον απαγχονισμό του, εκείνος όμως πρόλαβε και διέφυγε. Ο Ελμάζ είχε μια κόρη η οποία παντρεύτηκε τον ξαδερφό της Σελήμ, τον γιο του Βελή.Τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1809, πέθανε και ο εικοσάχρονος δεύτερος γιος της Αδέμ από φυματίωση στα Γιάννενα. Η Χαϊνίτσα τότε έφτασε στα όρια της παραφροσύνης και αφού πρώτα επιχείρησε να αυτοκτονήσει πέφτοντας στην λίμνη των Ιωαννίνων, αποσύρθηκε στο σεράι της στο Λιμπόχοβο. Βυθίστηκε σε βαθύτατο πένθος, υποχρέωσε όλες τις γυναίκες της αυλής της να κάνουν το ίδιο και επέβαλε στη χήρα του γιου της να κοιμάται επάνω σε ένα σκληρό στρώμα - στο έδαφος. Κατέκαψε τα ωραία ρούχα και τις γούνες της, κατακομμάτιασε - με σφυρί - τα κοσμήματά της, έσπασε όλους τους καθρέφτες στο σεράι και έβαψε τα τζάμια των παραθύρων με μαύρο χρώμα. Απέφευγε να δει οποιονδήποτε επισκέπτη και κλείστηκε στον εαυτό της. Η Χαϊνίτσα δεν ξαναβγήκε από το σεράι του Λιμπόχοβου μετά από το θάνατο του Αδέμ. Πέθανε εκεί το 1821.

Η ΧΑΪΝΙΤΣΑ, λιθογραφία (λεπτομέρεια) του William Davenport, 1823 (Συλλογή Α. Παπασταύρου)

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΧΑΪΝΙΤΣΑΣ
ΣΤΟ ΛΙΜΠΟΧΟΒΟ

Η Σαχνισά - Χαϊνίτσα εγκαταστάθηκε μετά το θάνατο του δεύτερου άντρα της στο Λιμπόχοβο κοντά στο Αργυρόκαστρο, όπου έκτισε και ένα μικρό "σεράι". Το κτίριο καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1809 και αμέσως ο αδερφός της - πανίσχυρος και πάμπλουτος Βεζύρης των Ιωαννίνων πλέον - της έχτισε ένα νέο παλάτι - οχυρό. Όπως γράφει ο δισέγγονος της Χαϊνίτσας και βιογράφος του Αλή, Αχμέτ Μουφίτ Μπέης Λιμπόχοβα (1876-1927), ήταν ένας πύργος που έμοιαζε με ευρωπαϊκό φρούριο. Είχε μεγάλα περιμετρικά τείχη και διέθετε ισχυρά κανόνια.

Ο Σπύρος Αραβαντινός αναφέρει ότι κατά το κτίσιμό του έγιναν πολλές αδικίες και τα θεμέλιά του είναι ποτισμένα με ανθρώπινα αίματα. Αυτό βέβαια δεν είναι κάτι το ασυνήθιστο, αφού σε όλα τα έργα που έκανε ο Αλής δούλευαν υποχρεωτικά και χωρίς αμοιβή οι κάτοικοι της περιοχής. Έτσι, όταν κτιζόταν το φρούριο, ο κετχουδάς της Χαϊνίτσας, Ομάρ - Αγάς κατέσχεσε όλα τα υλικά που χρειαζόταν, άμμο, ασβέστη, πέτρες, ξύλα. Γι' αυτό μετά την εξόντωση του Αλή οι κάτοικοι, έπειτα από δίκη, πήραν από το Μαλίκ Πασά (εγγονό της Χαϊνίτσας) ως αποζημίωση 100.000 γρόσια. Στον Πύργο (που δεν σώζεται σήμερα) έμεινε πολλές φορές ο Αλής, ενώ φιλοξενήθηκαν και ο Λόρδος Μπάυρον με τον John Cam Hobhouse, κατά την πορεία τους προς το Τεπελένι, όπου θα συναντούσαν τον Πασά των Ιωαννίνων.

Πολλοί στην Αλβανία πίστευαν για πολλά χρόνια ότι ο Πασάς είχε κρύψει ένα μέρος των θησαυρών του, και, κυρίως, τα κοσμήματά του, στον πύργο του Λιμπόχοβου. Αυτό - κατά το δισέγγονο της Χαϊνίτσας - δεν είναι αληθινό «γιατί δεν είχε στείλει στην αδερφή του ποτέ ούτε ένα οβολό, εκτός από τα χρήματα που ξόδεψε για να χτίσει το σεράι και το φρούριο». Μετά την πτώση του Πασά, ο νικητής Χουρσίτ δεν πείραξε τον πύργο, στον οποίο έμεναν, μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα, οι εγγονοί της Χαϊνίτσας, Ιζέτ μπέης και Μαλίκ μπέης. Η αδερφή του Τεπελενλή πέθανε τα τέλη Μαΐου του 1821 (οκτώ μήνες πριν από την εκτέλεσή του) και κηδεύτηκε στο Λιμπόχοβο, όπου σήμερα βρίσκεται άθικτος ο τάφος της, ενώ η επιτύμβια στήλη του εκτίθεται στο Μουσείο Τιράνων.

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΒΟΛΟ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ

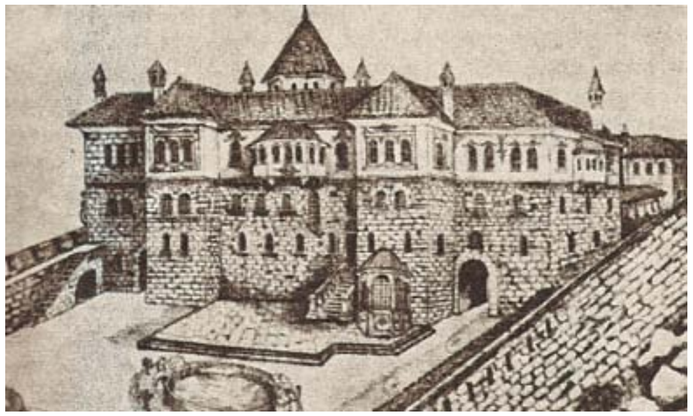

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ, χαρακτικό 19ου αι. (Αρχείο οικογένειας Arslan Libochova)

ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ, χαρακτικό 19ου αι. (Αρχείο οικογένειας Arslan Libochova)

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΗΣ ΕΜΙΝΕ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ ΤΟΥ ΣΕΡΑΓΙΟΥ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
χαλυβογραφία (λεπτομέρεια) του William Leighton Leitch, 1843 (Συλλογή Α. Παπασταύρου)

ΕΝΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΙΠΛΑ ΤΟΥ

Πρώτη γυναίκα του Αλή, ήταν η Εμινέ. Όταν παντρεύτηκαν στο Αργυρόκαστρο, το 1768, εκείνη ήταν 20 ετών και ο Αλής 28. Είχε σεμνό και καλοκάγαθο χαρακτήρα. Λέγεται οτι μετά την γέννηση του Μουχτάρ, ο Βεζύρης δεν την άφησε να τον θηλάσει, από φόβο μήπως τη μοιάσει σε πραότητα και σε καλοσύνη. Έβγαινε συχνά στην πόλη για να βοηθήσει τους φτωχούς και ανήμπορους. Είχε πολλές φορές καταφέρει να αποτρέψει τον Αλή από φριχτές πράξεις. Αλλά και αυτός τη σεβόταν, ίσως να την αγαπούσε κιόλας. Εκτός από δυο γιους γέννησε και μια κόρη. Ο Αλής, την πήρε με δόλο από την αγκαλιά της και την έπνιξε στη λίμνη. Δεν ήθελε θηλυκούς απογόνους. Στην Εμινέ είπε ότι, δήθεν, αρρώστησε και πέθανε, όμως στον Pouqueville αποκάλυψε ο ίδιος την αλήθεια.

Ο θάνατος της Εμινέ ήταν τραγικός. Όταν, στα 1803, ο Πασάς βρισκόταν στο αποκορύφωμα του πολέμου εναντίον των σουλιωτών, αυτή φοβούμενη ότι οι άγριοι και πολεμοχαρείς ορεσίβιοι θα τον εκδικηθούν σκοτώνοντας τους δυο γιους τους, τον ικέτευσε να σταματήσει τον πόλεμο, επικαλούμενη μάλιστα και ένα όνειρο που είχε δει. Ο Αλής έγινε έξαλλος. Κραύγασε και όρμησε εναντίον της, εκτοξεύοντάς της φοβερές κατάρες και απειλές, ενώ συγχρόνως άρπαξε ένα πιστόλι και πυροβόλησε στον αέρα για να την τρομοκρατήσει. Αυτή από το φόβο της λιποθύμησε και έπεσε αναίσθητη στο πάτωμα.

Αμέσως ήρθε ο ιταλός γιατρός Tozoni (ο Αλής τον είχε ειδικά για να δηλητηριάζει τους αντιπάλους του), εξέτασε την άτυχη Εμινέ και είδε ότι δεν πέθανε, αλλά απλά ήταν λιπόθυμη. Το ίδιο βράδυ ο Πασάς πήγε ανήσυχος στον οντά της, αλλά εκείνη δεν του άνοιγε. Τότε έσπασε την πόρτα και μπήκε. Όταν εκείνη τον αντίκρισε μαρμάρωσε, τον κοίταξε με τρόμο και ξαφνικά έπαθε αποπληξία. Πριν ξημερώσει ήταν νεκρή. Το περιστατικό αφηγήθηκε ο ίδιος ο Paolo Tozoni στον πρόξενο Pouqueville.

Όταν πέθανε η Εμινέ ήταν 56 χρονών. Ο Αλής την έθαψε με τιμές σε ένα μνήμα με περίτεχνο κιγκλίδωμα, στην ακρόπολη του Ιτς - Καλέ. Στον ίδιο τάφο τοποθετήθηκε και το ακέφαλο σώμα του, 20 χρόνια μετά. Ύστερα από επιθυμία του γράφτηκε στην επιτύμβια πλάκα το επίγραμμα: «Η έχουσα καλόν όνομα κόρη του Καπλάν Πασά, Ουμ Γκιουλσούμ Χανούμ, μένει ευχαριστημένη εις τον παράδεισον. Ας έχει ζωήν η υψηλή οικογένειά της, διότι ελύπησε [αγάπησε] τον αρχηγόν Αλή Πασάν».

ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ ΤΗΣ ΕΜΙΝΕ, χαλκογραφία του Jacques – Clément Wagrez, 1895 (Συλλογή Ζήκου Παπαζώτου, Γιάννενα)

ΟΙ ΤΥΨΕΙΣ ΤΟΥ ΒΕΖΥΡΗ

Όπως προαναφέρθηκε ο Πασάς δεν είχε πρόθεση να σκοτώσει τη γυναίκα του Εμινέ, αλλά πυροβόλησε απλώς στον αέρα, για να την τρομάξει, επειδή τόλμησε να του πει να συμβιβαστεί με τους σουλιώτες. Κατά βάθος εκτιμούσε και σεβόταν την ευγενική και καλόψυχη αρβανιτοπούλα. Για πολλά χρόνια ο σκληρός σατράπης δεν μπορούσε να απαλλαγεί από τη σκέψη της. Την έβλεπε συχνά στα όνειρά του, ξυπνούσε ιδρωμένος, τρομαγμένος και φοβισμένος, ούρλιαζε και κρυβόταν κάτω από το κρεβάτι του, ενώ οι ικεσίες του να τον συγχωρέσει ακούγονταν σε όλο το παλάτι.

Στο χαρακτικό ο Αλής κρύβει το κεφάλι του ανάμεσα στα μαξιλάρια και υψώνει παρακλητικά το αριστερό του χέρι προς το φάντασμα της ασπροφορεμένης Εμινέ, την οποία δεν τολμάει ούτε να κοιτάξει. Στο κομοδίνο, δίπλα του, διακρίνεται το μικρό σπαθί που ουδέποτε αποχωριζόταν. Ο γάλλος ζωγράφος Jacques - Clément Wagrez (1850-1908) αποδίδει τη σκηνή με οριενταλιστική διάθεση. Ο Wagrez σπούδασε στην περίφημη Ecole des Beaux - Arts των Παρισίων. Ζωγράφιζε συνήθως έργα από την ελληνική μυθολογία και διακρίθηκε στην εικονογράφηση ιστορικών βιβλίων.

ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΗ ΕΚΔΙΚΗΣΗ

Η άρνηση του Κούρτ - Πασά να δώσει την κόρη του Μαριέμ σύζυγο στον Αλή, του προξένησε βαθύ ψυχικό τραύμα. Ο εγωισμός του είχε πληγωθεί βαριά. Ο ευγενής και πράος Ιμπραήμ της Αυλώνας δεν πήρε όμως μόνο την κόρη του Κούρτ, αλλά μετά τον θάνατο του "Λύκου" έγινε και Πασάς του Μπερατιού. Ο Αλής τον μίσησε θανάσιμα και ορκίστηκε εκδίκηση.

Αρκετά χρόνια αργότερα συνέβη ένας τριπλός γάμος. Ο πρωτότοκος γιός του Αλή, ο Μουχτάρ, παντρεύτηκε την Πάσω, μεγαλύτερη κόρη του Ιμπραήμ, ο δευτερότοκος Βελής την μικρότερη Ζεϊμπεντέ, και ο ανεψιός του Αδέμ - γιός της αδερφής του Χαϊνίτσας - την τρίτη κόρη του Ιμπραήμ, την Μπελαΐς Χανούμ. Έτσι πίστευε ο πανούργος Βεζύρης ότι θα εξουδετερώσει τον μισητό αντίπαλό του. Όμως όχι μόνον αυτό δεν έγινε, αλλά ο Ιμπραήμ βοήθησε σημαντικά τους σουλιώτες στους αγώνες τους κατά σατράπη. Ο Αλής προσπάθησε πολλές φορές να νικήσει τον Πασά του Βερατίου, όμως όλες οι επιχειρήσεις εναντίον του απέτυχαν.

Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1810, εξαπέλυσε εναντίον του Μπερατιού τον ικανότατο στρατηγό του Ομέρ Βρυώνη, επικεφαλής ισχυρότατης δύναμης. Μετά από οχτάμηνη πολιορκία ο Ιμπραήμ εγκατέλειψε το κάστρο του και κατέφυγε στη γενέτειρα του Αυλώνα, με σκοπό να περάσει στη γαλλοκρατούμενη Κέρκυρα. Ο Ομέρ τον κυνήγησε και, τελικά, τον αιχμαλώτισε. Ο άτυχος πασάς οδηγήθηκε αλυσοδεμένος στα Γιάννενα όπου, με το γιο του Σουλεϊμάν, ρίχτηκε στα μπουντρούμια της Λιθαρίτσας. Μαζί τους πιάστηκε και ο... νεανικός έρωτάς του Αλή, η γερασμένη πια Μαριέμ, την οποία κράτησε σε περιορισμό στο χαρέμι του της Κόνιτσας.

Δέκα χρόνια έμειναν φυλακισμένοι ο Ιμπραήμ και ο γιος του στα Γιάννενα. Ο Αλής είχε απαγορεύσει στις δυο κόρες του Ζεϊμπεντέ και Πάσω να τον επισκέπτονται. Αυτές του έστελναν κρυφά φαγητό που μαγείρευαν μόνες τους, γιατί φοβόνταν μήπως τον δηλητηριάσουν. Ο σουλτάνος έστειλε διαταγή να απελευθερωθεί ο υψηλός φυλακισμένος, αλλά ο Βεζύρης την αγνόησε. Ο Ιμπραήμ πέθανε σε ηλικία 80 ετών, το 1820, στα Γιάννενα. Ο Σουλεϊμάν ελευτερώθηκε από τους τούρκους και κατέλαβε υψηλόβαθμη κυβερνητική θέση.

ΙΜΠΡΑΗΜ ΠΑΣΑΣ ΑΥΛΩΝΑΣ - ΜΠΕΡΑΤΙΟΥ

ΚΟΥΡΤ ΠΑΣΑΣ ΜΠΕΡΑΤΙΟΥ

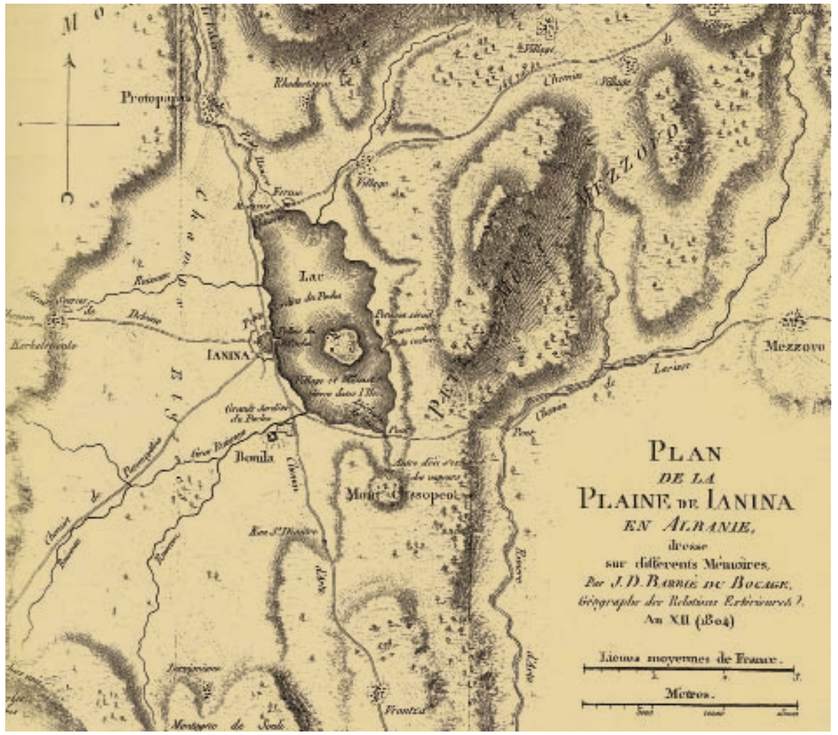

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ
χαλκογραφία του Jean-Denis-Barbié du Bocage, 1804 (Συλλογή Αναστασίου Παπασταύρου)

ΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου αι.

Ο διάσημος γάλλος χαρτογράφος και γεωγράφος Jean - Denis - Barbié du Bocage (1760-1825) σχεδίασε τρεις συνολικά χάρτες της πρωτεύουσας του Αλή Πασά, κατά την περίοδο της ηγεμονίας του. Ο παρατιθέμενος περιλαμβάνεται στο έργο του François Pouqueville "Voyage dans la Gréce, Paris 1820". Ο Bocage φιλοτέχνησε περίπου 180 χάρτες διάφορων περιοχών της Ελλάδας, εκτελώντας παραγγελίες των περιηγητών Marie - Gabriel - Florent - Auguste de Choiseul - Couffier (1752-1817), Abbé Jean - Jacques Barthélemy (1716-1795) και του Pouqueville, για την εικονογράφηση των έργων τους. Και όμως - όσο και αν αυτό φαίνεται παράδοξο - ο Bocage ουδέποτε επισκέφτηκε την Ελλάδα (!). Στον εικονιζόμενο χάρτη γράφει ότι βασίστηκε, σε «διάφορες μνήμες» (...dresse sur differents Mémoires). Χαράκτης της ανωτέρω χαλκογραφίας ήταν ο σημαντικός γάλλος χαρτογράφος Jean - Baptiste Tardieu (1768-1837), προσωπικός φίλος και στενός συνεργάτης του Barbié du Bocage.

Ο χάρτης αποτυπώνει τις βασικές αρτηρίες (προς Delvino, Paramythia, Arta, Mezzovo, Salonique, Valona και Larissé), τα σεράγια του Αλή (Palais de Pacha Janina, Sérail Karkalopoulo [Ζίτσα], Perama Sérail, Petits Jardins du Pacha [Αμπελόκηποι] και Grands Jardins du Pacha Bonila [Ανατολή]. Το Μιτσικέλι το αναφέρει ως Petit Mont Mezzovo (μικρό βουνό του Μετσόβου) και τοποθετεί τα Τζουμέρκα (Mont Tzoumerka) σε εντελώς λάθος θέση - βορείως των Ιωαννίνων. Την περιοχή δυτικά της πόλης ονομάζει ...Champs Elysées (Ηλύσια Πεδία)! Ακόμη απεικονίζει το γνωστό χάνι του Αγίου Δημητρίου (Kan St. Dimitre), τα βουνά του Σουλίου (Montagne di Souli) και τα μοναστήρια του Νησιού (Monasteres Grecs dans l' Ile). Αντιθέτως με τον παρόντα χάρτη, οι άλλοι δύο των Ιωαννίνων που συνέταξε ο Bocage (σ. A56,57) είναι εκπληκτικής ακρίβειας και πιστότητας, αν και αυτοί επίσης σχεδιάστηκαν στο εργαστήριο του χαρτογράφου στο Παρίσι, και όχι με επιτόπια λήψη των σχετικών στοιχείων.